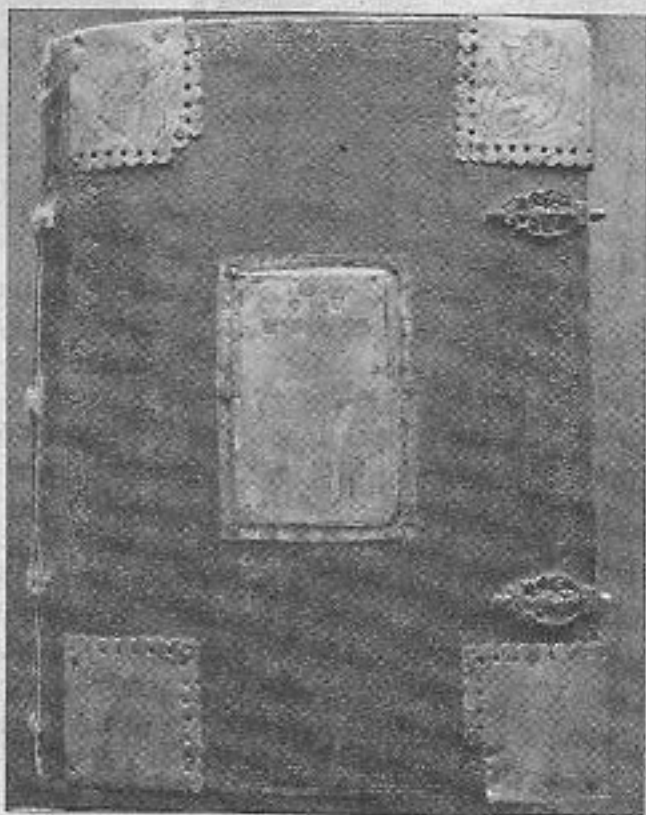

Збор Урублеўскіх у Літоўскай акадэміі навук

Алесь СУША,
фота аўтара

У найбольшай ступені гэтыя словы датычаць кніжнай спадчыны. Паводле падлікаў спецыялістаў, у Беларусі сёння захоўваецца не больш як траціна беларускіх кніжных помнікаў. У сувязі з гэтым вялікую цікавасць уяўляюць зборы найбуйнейшых бібліятэк суседніх дзяржаў, дзе акурат і асела вялікая колькасць кніжных помнікаў беларускага паходжання.

Каб асвятліць багацце калекцый беларускай кнігі ў замежных кнігазборах, на старонках газеты "Літаратура і мастацтва", пачынаючы з гэтага артыкула, будуць з'яўляцца матэрыялы пад назвай "Беларусіка ў замежных зборах". А пачаць нам хацелася б з кароткага апісання калекцый, верагодна, самай блізкай да Беларусі бібліятэкі, як у геаграфічным, так і ў культурным плане

Багатая і шматгранная культурная спадчына Беларусі можа быць цудоўным доказам развітасці, самабытнасці айчыннай культуры. Таму зберажэнне і прымнажэнне сваіх культурных і нацыянальных каштоўнасцей, захаванне ўласнага аблічча, характэрных рыс нацыянальнай культуры з'яўляецца першачарговай задачай нашай краіны. На вялікі жаль, да сёння ацалела не такая ўжо вялікая частка нацыянальнай спадчыны. Ды і з таго, што ацалела, ці не большая частка зберагаецца па-за межамі Беларусі.

Але звернемся да беларусікі, якою Віленская акадэмічная бібліятэка надзвычай багатая. І спынімся найперш на рукапісах, якія захоўваюцца структуравана ў асобных калекцыях. Адно з іх складае калекцыя рукапісаў колішняй Віленскай публічнай бібліятэкі, у якую пасля падаўлення паўстання 1863 г. сцякаліся каштоўныя кніжныя зборы закрытых беларускіх манастыроў — і праваслаўных (перад тым уніяцкіх — найперш Жыровіцкага, Віленскага, Супрасльскага), і каталіцкіх. У выніку за кароткі перыяд Віленская публічная бібліятэка сабрала ў сваіх фондах найбагацейшыя калекцыі кніжных помнікаў часоў ВКЛ і Рэчы Паспалітай. Вялікая іх частка пазней трапіла ў акадэмічную бібліятэку і сёння зберагаецца адразу ў некалькіх фондах аддзела рукапісаў.

Сярод іншага праз Віленскую публічную бібліятэку ў зборы Бібліятэкі Урублеўскіх трапілі такія каштоўныя помнікі, як Тураўскае евангелле XI стст. (адзін з самых старажытных кірылічных рукапісаў) і Мсціжскае евангелле XIII—XIV стст. (што паходзіць з Міншчыны), Супрасльскі і Слуцкі сінодзікі XVI—XVII стст., Хроніка Супрасльскай лаўры XVI—XVII стст., апісанне межаў ВКЛ і Польшчы 1546 года, інвентар Друцкага замка XVII ст., каралеўскія і прыватнаўласніцкія прывілеі, фундушы, тастаменты,

кая і надзвычай каштоўная частка дакументальнай спадчыны трапіла менавіта ў зборы нядаўна створанай Бібліятэкі Літоўскай акадэміі навук. Гэта калекцыя сёння налічвае ажно 2309 помнікаў, створаных у XV — сярэдзіне XX ст. Яна ўключае старажытныя беларускія рукапісы, архіўныя дакументы, аўтографы вядомых і зусім невядомых помнікаў "новай беларускай літаратуры" XIX — пачатку XX ст., унікальныя калекцыі беларускіх кніжных і перыядычных выданняў, выпушчаных у Расійскай Імперыі, у зоне нямецкай акупацыі падчас сусветных войнаў, у Савецкай Беларусі і на "ўсходніх крэсах" міжваеннай Польшчы.

На прыкладзе названых дзвюх калекцый бачна, наколькі багата беларускага матэрыялу ў зборах Бібліятэкі Урублеўскіх. А калекцый такіх нямала. Напрыклад, вельмі многа помнікаў беларускага паходжання зберагаецца ў фондах Літоўскай праваслаўнай кансісторыі, Курыі Віленскай мітраполіі, філаматаў і філарэтаў, асобных вялікіх калекцый летапісаў, інвентароў, малюнкаў і эскізаў, планаў і чарцяжоў, музычных і літаратурных рукапісаў, архіўных дакументаў, а таксама ў фондах асабістага паходжання У. Сыракомлі, М. Балінскага, Ю. Крашэўскага, Сапегаў, Тышкевічаў, Нарбутаў, Плятэраў і інш.

— Бібліятэкі Літоўскай акадэміі навук, якая з 2009 года носіць імя Урублеўскіх. Яна знаходзіцца менш як у 200 кіламетрах ад беларускай сталіцы — у старадаўнім горадзе Вільні — палітычнай і культурнай сталіцы колішняга Вялікага Княства Літоўскага.

Размясціўшыся ў прыгожым будынку на высокім беразе Віліі, яна сабрала адну з найлепшых у сучаснай Літоўскай Рэспубліцы калекцыю рукапісаў і старадрукаваных выданняў. Многія з іх маюць самае непасрэднае дачыненне да Беларусі і беларускай культуры.

Сама бібліятэка даволі маладая. Яна была заснаваная ў 1941 г. як Цэнтральная бібліятэка Акадэміі навук Літоўскай ССР. Гэта адбылося праз два гады пасля таго, як Вільня і Віленскі край былі аддзелены ад Беларусі і перададзены Літве, і праз год пасля далучэння Літвы да СССР. Аснову бібліятэкі склалі калекцыі Евангелісцка-рэфарматарскага сінода, які кіраваў пратэстанцкай царквою ў ВКЛ з XVI ст. (налічвала 18 тысяч дакументаў), Дзяржаўнай бібліятэкі Яўстафія і Эміліі Урублеўскіх, створанай у 1925 г. "пры паляках" (каля 180 тысяч дакументаў) і некаторых іншых збораў.

На сённяшні дзень Бібліятэка Урублеўскіх з'яўляецца адной з найбуйнейшых у Літве. Яе зборы налічваюць больш як 3,7 мільёнаў дакументаў, у тым ліку болей 250 тысяч рукапісных дакументаў, каля 200 тысяч рэдкіх і старадрукаваных выданняў, 160 тысяч гэтак званай старой перыёдыкі. Для параўнання, у 9-мільённым фондзе Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі захоўваецца толькі каля 80 тысяч рукапісаў, рэдкіх і старадрукаваных выданняў, прычым самыя раннія дакументы датуюцца XIV ст. (славянскія — XVI ст.). У Літоўскай жа акадэмічнай бібліятэцы зберагаецца значная колькасць пергаменту (у Беларусі іх амаль няма), у тым ліку кірылічныя граматы XV—XVI ст., славянскія рукапісы, пачынаючы з XI ст., і многія іншыя вельмі каштоўныя помнікі. Калі казаць пра найбольш даўнія творы пісьменства ў зборах гэтай бібліятэкі, то можна згадаць калекцыю клінапісных таблічак, якія былі створаны задоўга да пачатку нашай эры.

дыярышы, шматлікія рукапісы навуковых

і мастацкіх твораў, іншыя гістарычныя дакументы пра беларускія гарады, мястэчкі, маенткі, замкі, манастыры, цэрквы, епархіі, пра асобных палітычных і культурных дзеячаў.

Пасля ліквідацыі славага Віленскага беларускага музея імя Івана Луцкевіча, які быў створаны акурат 90 гадоў таму і да 1945 года ўяўляў сабою адзін з найважнейшых беларускіх культурных асяродкаў у Вільні, яго багатыя калекцыі былі падзеленыя паміж рознымі ўстановамі Беларусі і Літвы. Вялі-

Не менш багатыя ў Бібліятэцы Урублеўскіх таксама і зборы друкаванай кнігі. Старадрукаваныя выданні прадстаўлены калекцыямі з 63 інкунабул (выданняў XV стагоддзя), каля 600 палеатыпаў (выданняў першай паловы XVI ст.), вялікімі зборамі кніг на літоўскай мове, літуанікі (кніг не на літоўскай мове, выдадзеных у ВКЛ ці звязаных тэматыкай або аўтарствам з ВКЛ), кірылічных друкаваных кніг, заходнееўрапейскіх выданняў.

Сярод іншага ў зборах Бібліятэкі Урублеўскіх захоўваюцца выданні славянскага першадрукара Швайпольта Фіёля, слыннага сына Полацкай зямлі Францішка Скарыны, беларускіх праваслаўных, каталіцкіх, уніяцкіх і пратэстанцкіх пісьменнікаў-палемістаў (якія амаль не захаваліся ў Беларусі), творы асветнікаў, навукоўцаў, царкоўных дзеячаў. Кнігі з гэтай бібліятэкі дазваляюць ацаніць дзейнасць амаль усіх беларускіх друкарань, якія існавалі ў XVI—XVIII стст.

Пабачыўшы на ўласныя вочы багацце кніжнай культуры нашых продкаў, ужо немагчыма сумнявацца ў перспектывах беларускай кнігі. У гэтым і ёсць адно з важнейшых прызначэнняў спадчыны — праз мінулае бачыць будучыню. У такой сітуацыі мы павінны выказаць вялікую ўдзячнасць нашым літоўскім калегам за іх цікавасць, павагу і клапацілае стаўленне да кніжнай спадчыны, якую лічаць для сябе вельмі блізкай і роднай многія народы, за тое, што яны дапамаглі захаваць культурныя набыткі нашых агульных продкаў.

На здымках: пераплёт Мсціжскага евангелія; часаслоў Швайпольта Фіёля (1491) са збораў бібліятэкі.

P.S.

Намаганні супрацоўнікаў Бібліятэкі Урублеўскіх Літоўскай акадэміі навук былі высока ацэненыя на міжнародным узроўні, і сёння бібліятэка валодае некалькімі дыпламамі Праграмы ЮНЕСКА "Памяць свету", якія пацвярджаюць культурную значнасць збораў бібліятэкі. Да таго ж, Бібліятэка Урублеўскіх з'яўляецца актыўным удзельнікам нацыянальнага праекта "Paveldas" ("Спадчына"), які скіраваны на стварэнне лічбавых дэназітарыяў культурнай спадчыны Літвы. У межах гэтага праекта ў адкрытым доступе ўжо з'явілася вялікая колькасць каштоўных кніжных помнікаў, некаторыя з якіх цесна звязаныя з беларускай культурай. І гэта толькі пачатак...

A.C.